

**XITOIY ADABIYOTI DARSLARIDA EDVARD DE BONONING
“FIKRLASHNING OLTITA SHLYAPASI” USULIDAN
FOYDALANISHNING SAMARALI YO‘LLARI**

Aziza Isfandiyarovna Shayusupova.

p.f.n, “Pedagogika va psixologiya” kafedrasida dotsenti., TDSHU

Maktuba Abduazizovna Ashurova

“Sharq mamlakatlari adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslik” kafedrasida
o‘qituvchisi, TDSHU

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talabalarda “Qadimgi xitoy afsonalari” mavzusini zamonaviy pedagogik texnologiyalarning biri xisoblangan “Fikrlashning 6 shlyapasi usuli” orqali o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari yoritilgan.

***Kalit so‘zlar:** Pangu, Si-van-mu, Nyuyva ilohasi, pedagogik texnologiya, 6 shlyapa, Edvard de Bono*

ABSTRACT

This article describes the peculiarities of teaching the subject of "Ancient Chinese legends" to students of Chinese studies through the 6-hat method of thinking, which is one of the modern pedagogical technologies.

***Keywords:** Pangu, Si-van-mu, Nyuyva goddess, pedagogical technology, 6 hat, Edward de Bono.*

АННОТАЦИЯ

В статье описаны особенности преподавания предмета «Древние китайские легенды» китаеведам с помощью шестиступенчатого метода мышления, который является одной из современных педагогических технологий.

***Ключевые слова:** Пангу, Си-ван-му, богиня Нюйва, педагогические технологии, 6 шляп, Эдвард де Боно.*

KIRISH

Jamiyatimizning zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitida nostandart yechimlarni topa oladigan va ijodiy fikrlay oladigan raqobatbardosh shaxsni tayyorlash va tarbiyalash ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Ushbu maqolada biz xitoyshunoslik filologiya ta’lim yo‘nalishi 2 kurs talabalarida o‘qitilayotgan xitoy

adabiyoti fanining dasturda belgilangan mavzularidan biri bo'lgan "Qadimgi xitoy afsonalari" mavzusini "Fikrlashning oltita shlyapasi" usuli yordamida o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari xaqida to'xtalib o'tamiz.

ADABIYOTLAR VA METODLAR

"Fikrlashning oltita shlyapasi" usuli birinchi marta ingliz psixologi va yozuvchisi Edvard de Bono tomonidan tavsiya qilingan. Bu usul paralel fikrlashni rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi, muammoni turli tomondan ko'rsatishga yordam beradi va maqbul yechimlarni aniqlaydi, vaziyatni har xil nuqtai nazardan ko'rib chiqishga imkon beradi.¹

Talabalar uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining asoschilari ta'lim jarayoniga "Olti bosh kiyim" metodini "Fikrlashning oltita shlyapasi" deb moslashtirishgan. Bu usul muammoni (yangi ma'lumotlar, matn) o'rganishni oqilona tashkil etishga va baholash va idrokning turli jihatlarini aniqlashga yordam beradigan birgalikdagi (guruhli) kognitiv faoliyat usulidir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

So'nggi paytlarda bu usul juda mashhur. Uning afzalligi nima? Birinchisi: bu yangi, noan'anaviy yechimlar va g'oyalarni topish imkonini beradi. Ikkinchidan: 6 ta ko'ylagi yordamida har qanday fikr har tomondan darhol ko'rib chiqiladi, bu bizga g'oyaning samaradorligi haqida ko'proq ob'ektiv xulosalar chiqarish imkonini beradi. Uchinchidan: yakuniy qaror barcha ishtirokchilarning fikriga ko'ra amalga oshiriladi, shuning uchun jamoada hech kim qoniqtirmaydi. To'rtinchisi: hatto passiv odamlar ham o'z fikrini ifoda etishga odatlangan jarayonda osonlikcha ishtirok etadilar. Beshinchisi: 6 ta boshcha o'yini texnologiyasi o'yin shaklida qabul qilinadi, shuning uchun u bilan ishlash yaxshi.

6 BOSH KIYIMDAGI FIKRLASH USULI

Siz turli rangdagi oltita bosh kiyimni olishingiz kerak. Umuman olganda, ular osongina o'xshash rangdagi boshqa narsalar bilan almashtirilishi mumkin. Eng asosiysi, barcha ishtirokchilar hozirgi paytda qanday rangda muhokama qilishni ko'rishlari kerak. Jarayonni tashkil etish va ziddiyatli vaziyatlarni bartaraf etish uchun mas'ul bo'lgan vositachilarni tanlash kerak. Keling, ularning rangi va ularning javoblarini ko'rib chiqaylik.

Oq shlyapa – Oq rang neytral va ob'ektivdir. Bu raqamlar va faktlar. analitik yondashuv. Dastlabki ma'lumotlar, raqamlar, vaziyatlar - munozarasi mavzusidagi barcha ma'lumotlar. Hozir biz biladigan narsalar va nimani o'rganishimiz kerak. Faqat haqiqiy ma'lumotlar.

¹ Боно Э. Шесть шляп мышления / Э. Боно. – Санкт-Петербург: Питер, 1997. – 208 с.

Qizil shlyapa - sezgi va his-tuyg'ular. Bu erda faqat sizning хис-туйғуларингизни ifoda etasiz. Bunga dalil kerak emas, shuning uchun qizil shlyapa juda kam vaqt talab etadi.

Qora shlyapa tanqidiy fikrlashdir. Qora salbiy va ma'yus. Qora shlyapa salbiy tomonlarini isbotlaydi. Ushbu g'oyaning minyslari va tuzoqlari nima? Nima uchun bunday qilish kerak emas. Bu shlyapa ustida uzoq turmaslik yaxshiroqdir, chunki har doim tanqid qilish osonroq va juda ko'p dalillar bo'lishi mumkin.

Sariq shlyapa - mantiqiy ijobiy, asosimiz. Sariq shlyapa optimizm, ijobiy fikrlashni taklif qiladi. Ushbu g'oyaning ijobiy va foydasizligi nimani anglatadi va u nima uchun qabul qilinishi kerak?

Yashil shlyapa - ijodiy yondoshuv. Bu shlyapa g'oyalarni ishlab chiqaruvchisi. Barcha ishtirokchilar muhokama mavzusini qanday takomillashtirish va uning samaradorligi uchun nima qilish kerakligi haqida gapirishadi. Siz hozirgi paytda ham ishlamaydigan ko'rinishi mumkin bo'lgan eng oddiy qarorlarni ham ifodalashingiz mumkin.

Moviy shlyapa - hidoyat shlyapa jarayonni boshqarish. Moviy – sovuq, u xamma narsadan ustun bo'lgan osmonning rangidir. Ko'k shlyapa o'ylash jarayonini nazorat qilish va tashkil qilish, shuningdek, qolgan shlyapalarni qo'llash uchun javobgardir. Jarayonning boshida va oxirida ishlatilishi kerak. Eng boshida muhokamaning maqsadlarini belgilashga erishiladi. Natijalar va natijalarni umumlashtirish uchun.

Qadimgi xitoy mifologiyasini o‘qitishda yuqoridagi usuldan samarali foydalanish talabalarda nafaqat bilimni, balki ko‘nikma va malakalarni shakllantirish va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Talabalar bilan shu mavzuni an’anaviy shaklda emas, balki “Fikrlashning oltita shlyapasi” usulini qo‘llagan xolda olib borsak, albatta talabalar mustaqil fikrlashga undalanadilar.

Misol tariqasida qadimgi xitoy afsonalari mavzusi o‘tilayotgan auditoriyadagi talabalarni 6 ta guruhga ajratamiz va ramziy ravishda ularga yuqorida keltirilgan rangli shlyapalardan kiydiramiz.

Birinchi guruh OQ ShLYaPA KIYGAN GURUH TALABALARI - Mavzu doirasida nafaqat umumiy ma’lumot berib o‘tishadi, balki afsonaning turli xalqlarda turlicha talqin qilinganligiga e’tibor qaratishadi:

Afsona nima? Afsona- qadimgi zamon odamlari bevosita duch kelgan tabiat va jamiyat hodisalaridan o‘ylab chiqarilgan, uni san’atga oid qilib tushuntirilgan va tasvirlangan jamoaviy og‘zaki ijodiyot mahsuli, deb tushuntirishimiz mumkin.²

Afsona qanday paydo bo‘lgan? Qadimgi zamonda past saviyadagi ishlab chiqarish kuchlari kishilarning bilim darajasini chegaralab qo‘ygandi. Ular tabiat bilan kurashish jarayonida tabiat qonunlarini tushunishi va ularni egallashi mumkin bo‘lmaganligi sababli, tabiat kuchlari oldida anchayin ojiz holatga tushib qolishgan. Shuning uchun ular tabiatga bas kela oladigan, unga o‘z hukmini o‘tkaza oladigan bir buyuk kuchni tasavvur qildi. Bu kuch “Iloh” edi. ular bu kuchni teng kelib bo‘lmaydigan, tabiatning har xil o‘zgarish va hodisalarni boshqaradigan hamda uni o‘z izmiga sola oladigan qudrat deb qaraganligi sabab, ularning nazaridagi bu tabiat kuchlari tasavvur orqali obrazlashtirildi va insoniy xususiyatlarga ega qilindi. Shundan so‘ng ishlab chiqarish mehnatlari jarayonida qadimgi kishilar o‘z qahramonlarining obraziga asoslanib “Iloh” to‘g‘risida og‘izdan og‘izga o‘tib keladigan badiiy tus berligan hikoyalarni ijod qild. Aynan mana shu omillar afsonalarning paydo bo‘lish manbasi hisoblanad.³

Qadimgi afsonalar romantik adabiyotning paydo bo‘lishiga muhim manba bo‘lib xizmat qiladi va keyingi davr adabiyotiga bo‘lgan ta’siri juda ulkan bo‘ladi. Realizm uning ijodiyot asosi bo‘lsa, romantizm uning ijodiyot usulidir. Afsonalardagi romantik rux, mardlik bilan yo‘g‘irilgan tasavvur keyingi davrlardagi yozuvchi va

² Хитой адабиёти (Қадимги ва ўрта асрлар) / Ж.Зиямухамедов, О.Очилов. дарслик Т:2021 йил

³ Хитой адабиёти (Қадимги ва ўрта асрлар) / Ж.Зиямухамедов, О.Очилов. дарслик Т:2021 йил 13-14 бетлар

shoirning tasavvur kuchini uygʻotib, ularni koʻplab abadiy detallar, badiiy oyurazlar bilan taʼminlanadi.⁴

Yana shuni ham hisobga olish lozimki, xitoy miqlari va afsonalari asrlar mobaynida ogʻizdan-ogʻizga oʻtish jarayonida sezilarli darajada oʻzgargan. Bunga, jumladan, Si-van-mu⁵ 西王母, haqidagi mif misol boʻlishi mumkin.

Qadimgi Xitoy mifologiyasida bu boqiylik sirini saqlovchi ayol Xudosidir. Qadimgi miqlarda u gʻarbda joylashgan oʻliklar yurtining qudratli hukmdori, samoviy jazolar, kasalliklar, vabo, shuningdek, odamlarga yuboriladigan tabiiy ofatlarning bekasi sifatida tasvirlangan.

“Shanxayszin” – “Togʻlar va dengizlar kitobi” yodgorligida Si-van-mu “qoplon dumi va yoʻlbars tishlariga ega boʻlgan” yovuz va berahm mavjudot sifatida tasvirlangan va unga oziq-ovqatlarni uch oyoqli koʻk (yoki yashil) muqaddas qushlar tomonidan keltirilishi aks ettirilgan.

Qadimgi faylasuf Xuaynan-szi (miloddan avvalgi II asr) tavsifida Si-van-mu, aksincha, umr boqiylik siridan xabardor yaxshi ruh “Shen” timsoli sifatida namoyon boʻladi. Nihoyat, mashhur muarrix va olim Ban Gu (milodiy I asr) qalamiga mansub deb hisoblanadigan “U Xan haqidagi afsonalar”da Si-van-mu goʻzal malikaga aylanadi.

Shu tariqa oq shlayapa kiygan talabalar guruhi Si-van-mu afsonasini nima sababdan oʻrganishlari kerakligi haqida aytib oʻtishadi.

QIZIL ShLYaPA kiygan guruh talabalari – ularda bu afsonani eshitishi bilan qanday xissiyotlar uygʻongani haqida fikr bildirishadi – ushbu mifni tinglash orqali Si-van-mu obrazida ular turli xis tuygʻularga berilganliklarini aytib oʻtishadi.

QORA ShLYaPA kiygan guruh talabalari – oʻz qarshi fikrlarini bildiradilar. “Shanxayszin” – “Togʻlar va dengizlar kitobi” yodgorligida Si-van-mu “qoplon dumi va yoʻlbars tishlariga ega boʻlgan” yovuz va berahm mavjudot sifatida aks ettirilgan., bunday “yovrilishlar” qadimgi xitoy mifologiyasining boshqa qahramonlari, xususan Nyuyvaga ham xos. Maxluqlar insoniy qiyofa kasb etishida aynan miqlarni oʻz ijtimoiy-tarixiy vazifalari, axloqiy-maʼnaviy qarashlariga zid boʻlganligi uchun ham uni oʻrganishimiz shart emas.

SARIQ ShLYaPA kiygan guruh pozitiv fikrlovchi guruh aʼzolaridir- Xitoy mifologiyasida olamning va yerda hayotning kelib chiqishi mavzusi koʻzga

⁴ Хитой адабиёти (Қадимги ва ўрта асрлар) / Ж.Зиямухамедов, О.Очилов. дарслик Т:2021 йил 15-16 бетлар

⁵ Си-ван-му (айнан “Ғарб маликаси – онаси”, баъзан Цзинь-му – “Олтин она”) – дао ривоятларига кўра, Куньлунь тоғларидаги сеҳрли ғорларда яшайдиган ғарб мамлакатларининг афсонавий париси.

ko‘rinadigan o‘rinni egallaydi. Dunyo qanday paydo bo‘lgani va odamlar hayoti qanday vujudga kelgani haqida turli miflarda turlicha hikoya qilinadi.

Bu miflar mazmunining bayoni va tahliliga o‘tishdan oldin shuni qayd etib o‘tishni istar edikki, dunyo yaralishining mifologik versiyalari ularning soddaligi va betakrorligi tufayli dunyo paydo bo‘lishining ko‘p sonli qadimgi adabiy yodgorliklarda qayd etilgan naturfalsafiy sharhi paydo bo‘lganidan keyin ham xalq orasida saqlanib qolgan. Masalan, xitoy naturfalsafasining qadimgi qarashlariga muvofiq, dastavval olamda xaos stixiyasi – “xundun” hukm surgan, yer ham, osmon ham, yorug‘lik ham, zulmat ham, kun ham, tun ham, yil fasllari ham mavjud bo‘lmagan. Keyinchalik bu buyuk birlik parchalangan. Qarama-qarshi kuchlar vujudga kelgan: “Yan” ieroglifi bilan ifodalanadigan yorug‘lik zarralari tepaga ko‘tarilgan va shu tariqa osmon, quyosh, yoz, kun paydo bo‘lgan, “In” ieroglifi bilan ifodalanadigan og‘ir zarralar esa pastga tushgan va natijada yer qattiq massasi vujudga kelgan va u keyinchalik insoniyat beshigiga aylangan shu sabali aynan bir mifda to‘xtalishdan oldin mifologiya to‘g‘risida umumiy bir tasavvurga ega bo‘lib olishimiz kerak deb hisoblaymiz.

YaShIL ShLYaPA kiygan talabalar guruhi kreativ guruh hisoblanib, mif haqidagi g‘oyalarni o‘qishni tavsiya qilishning yengil yoki alternativ tomonlarini ko‘rsatib berishga mo‘ljallangan – bu mifni o‘rganish orqali mushtariy xitoy adabiyotini kelgusida chuqurroq o‘rganish uchun tamal toshi bo‘lib xizmat qilinishini ta’kidlashadi.

KO‘K ShLYaPA kiygan talabalar guruhi-jarayonni boshqarish o‘ylash jarayonini nazorat qilish va tashkil qilish, shuningdek, qolgan shlyapalarni qo‘llash uchun javobgardir.

Shlyapalar ma’lum rollarni ijro etish imkoniyatini beradi. Asosan, amaldagi tafakkur, xatolarining ko‘pi uchun javobgar bo‘lgan, himoyalannuvchi ego bilan chegaralanadi. Bu uslub diqqatni turli mavzularda o‘ylashga qaratishga yordam beradi, uning yordamida talaba bir mavzudan ikkinchisiga osongina o‘tishi mumkin. Qabul qilishning qiymati shundan iboratki, har qanday talaba har qanday vaziyatda o‘z noroziligini bildirishi yoki aksincha, taklif qilingan hamma narsada rozi bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari talaba o‘z iste’dodini va his-tuyg‘ularini namoyon qilishi mumkin. Bu usulning mohiyati odatdagi isbotlash jarayoni emas, balki fikrlarning xar-xilligi va bir nazariya yoki ma’lumotlarga olti xil tomondan qarashdan iborat. Albatta bu usulni qo‘llash uchun talabalarda tasavvur rivojlangan bo‘lishi kerak.

“Fikrlashning oltita shlyapasi” usuli talabalar uchun dolzarbdir, chunki yangi darajadagi fikrlash, mantiqiy xotira, tanglangan barqaror e’tiborni shakllantirish samarali bo’ladi.

Oltita fikrlash shlyapasi – bu savol yoki fikrlarni xar xil tomondan o’rganishga imkon beradigan miyaga xujumning usullaridan biridir. Agar xitoy adabiyoti fanidan talaba yoki guruh shlyapa kiyishga harakat qilsa, ular o’z nuqtai nazaridan emas, balki shlyapaning nuqtai nazaridan o’ylay boshlashlari kerak bo’ladi. Talabalar nima haqida fikr yuritayotganliklarini bilsalar, matnni yaxshi o’zlashtirsalar, faoliyat juda samarali, qiziqarli va foydali bo’ladi. Adabiyot darslarida “Oltita fikrlaydigan shlyapa” dan foydalanish adabiyot va boshqa san’at turlari o’rtasidagi bog‘liqlikni to’g’ri topish bo’yicha ko’nikma va malakalarini shakllantirishga yordam beradi. Badiiy tizimlar tili, turli manbaalar ko’payib bormoqda, buning natijasida muallifning pozitsiyasini tushunish to’g’ri fikr bildirish, uni qabul qilish va o’zini mustaqil fikrini to’g’ri izohlash hozirgi kunda dolzarb masalalardan biriga aylangan.

XULOSA

Shunday qilib, “Fikrlashning oltita shlyapasi” usulidan foydalanish nafaqat ma’lum bilimlarni talabalarga yetkazish, balki ularni xitoy adabiyoti fanidan bilim, ko’nikma va malakalarni egallashga o’rgatish imkonini beradi. Talabalar ulardan yangi tezkor bilim vazifalarni hal qilishda foydalanish, o’zini o’zi qadrlashi, fikr yuritishi, o’z manfaatlarini boshqalarning manfaatlari bilan bog‘lay olishi kerak.

Xulosa qilib aytganda “Fikirlashning oltita shlyapasi usuli” yordamida Xitoy adabiyoti darslarida auditoriyada o’tirgan talabalarda o’tilayotgan mavzu bo’yicha 6 ta rakursdan qarash fikr bildirish va uni rivojlantirish amalga oshiriladi.

REFERENCES

1. Боно Э. Шесть шляп мышления / Э. Боно. – Санкт-Петербург: Питер, 1997. – 208 с.
2. Гузеев В.В. Методы обучения и организационные формы уроков / В.В. Гузеев. – М.: Дрофа, 1999. – 97 с.
3. Труды по китайской литературе /Алексеев В.М.: – М.Наука, 2002-2003. В.
4. Мифы народов мира.–М.: Советская энциклопедия, 1992.
5. Ziyamuxamedov J., Ochilov O. “Xitoy adabiyoti (Qadimgi va o’rta asrlar)”:- Toshkent .2021
6. Mifi narodov mira.–М.:
7. China.kulizhki.net
8. www.uza.uz